

УДК 336.1.614.2(477)

Глухова В.І.

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедру фінансів та кредиту
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

Булах М.О.

студентка
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

RESOURCES OF FINANCIAL SUPPORT OF HEALTH CARE SYSTEM IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто джерела фінансового забезпечення системи охорони здоров'я України. Проаналізовано динаміку та структуру обсягів бюджетного фінансування видатків на охорону здоров'я. Визначено обсяги витрат населення як джерела фінансування в системі охорони здоров'я. Узагальнено бюджетні й позабюджетні джерела та здійснено аналіз надходжень за кожним із джерел. Розроблено рекомендації щодо вдосконалення існуючих та пошуку нових джерел фінансового забезпечення системи охорони здоров'я.

Ключові слова: система охорони здоров'я, джерела фінансового забезпечення, бюджет, видатки, загальний і спеціальний фонди бюджету, добровільне медичне страхування.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены источники финансового обеспечения системы здравоохранения Украины. Проанализированы динамика и структура объемов бюджетного финансирования расходов на здравоохранение. Определены объемы расходов населения как источника финансирования здравоохранения. Обобщены бюджетные и внебюджетные источники и проанализированы поступления по каждому из них. Разработаны рекомендации по совершенствованию существующих и поиску новых источников финансирования системы здравоохранения.

Ключевые слова: система здравоохранения, источники финансового обеспечения, бюджет, расходы, общий и специальный фонды бюджета, добровольное медицинское страхование.

ANNOTATION

In the article the sources of financial provision of the health care system in Ukraine are considered. The dynamics and structure of the volume of budget financing of health care expenditures are examined. The amount of public spending as a source of financing in the health care system is determined. The budgetary and extra-budgetary sources are summarized and the analysis of the revenue for each of the sources in the total expenditure is carried out. The recommendations for the improvement of existing and search for new financial ensuring sources of health care system.

Keywords: health care system, sources of financial support, budget expenditures, general and special budget funds, voluntary medical insurance.

Постановка проблеми. Система охорони здоров'я – сукупність організацій, інститутів і ресурсів, призначених для надання будь-якого виду медичних послуг на індивідуальному чи колективному рівні, головна мета яких полягає у зміцненні, відновленні та підтриманні здоров'я [1].

В Україні, як і в більшості країн світу, охорона здоров'я визнана одним із пріоритетних напрямів державної діяльності, який має надзвичайно важливе соціальне, економічне та суспільне значення. Оскільки якість медичного обслуговування та стан здоров'я населення залежать від рівня забезпеченості закладів охорони здоров'я матеріально-технічними, трудовими, фінансовими ресурсами та ефективності їх використання, ця система завжди потребує великих ресурсних вкладень.

Протягом усього періоду існування України як незалежної держави система охорони здоров'я є однією зі сфер діяльності, регульованих державою. Державне регулювання системи, включаючи питання управління і ціноутворення, її фінансування за рахунок бюджетних коштів, зумовило більш повільне і неповне впровадження сучасних методів і способів управління цією системою. Причиною низького рівня її фінансової забезпеченості є недостатність коштів, нераціональне їх використання, недосконалість існуючих бюджетних механізмів управління.

Функціонування державної системи охорони здоров'я України в умовах переходу до ринкової економіки об'єктивно обумовлює поєднання різних джерел її фінансування. Проте множинність джерел фінансування, їх розпорошеність та відсутність достовірної інформації за деякими з них ускладнює визначення загального обсягу фінансових ресурсів, які спрямовуються на розвиток системи охорони здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах обмеженості бюджетного фінансування питання удосконалення організації та фінансового забезпечення системи охорони здоров'я як пріоритетного напрямку державної діяльності набуває широкої актуальності. Авторами багатьох робіт економічного спрямування, таких як: Горин В.П. [2], Камінська Т.М. [3], Лопушняк Г.С. [4], Мальований М.І. [5], Москаленко В.Ф. [6], Смірнова Т.М. [7], Слабкий Г.О. та ін. [8], висвітлюються проблеми з даної теми та надані пропозиції щодо їх вирішення шля-

хом реформування діючої та побудови нової оптимальної системи охорони здоров'я, зміни принципів її фінансування, створення умов для розвитку конкуренції на ринку медичних послуг та стимулювання розвитку приватної практики у сфері охорони здоров'я.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значні напрацювання науковців, питання визначення джерел фінансового забезпечення системи охорони здоров'я в цілому та обсягу надходжень за кожним із них залишається недостатньо вивченим та потребує дослідження.

Мета статті полягає в аналітичному дослідженні джерел фінансового забезпечення системи охорони здоров'я України, пошуку шляхів його вдосконалення за рахунок існуючих і впровадження додаткових джерел фінансування охорони здоров'я.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Конституції України закріплене право кожного громадянина на охорону здоров'я, а також зазначено, що в державних і комунальних закладах медична допомога фінансується державою і надається безкоштовно [9].

Із метою визначення обсягів державного фінансування та рівня безкоштовності медичної допомоги авторами проведено аналіз обсягів фінансування системи охорони здоров'я в 2012–2015 рр. за рахунок різних джерел.

Безкоштовна медична допомога, гарантована державою, надається закладами, до яких відносяться:

– заклади, що визначаються окремим переліком Кабінету Міністрів України, перебувають у загальнодержавній власності і підпорядковуються Міністерству охорони здоров'я України;

Таблиця 1

Частка видатків бюджету України, спрямована на фінансове забезпечення системи охорони здоров'я в 2012–2015 рр.

Код бюджетної класифікації	Показники	Частка видатків Зведеного бюджету, %			
		2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік
0100	Загальнодержавні функції	11,1	12,2	14,7	17,3
0200	Оборона	2,9	2,9	5,2	7,7
0300	Громадський порядок, безпека та судова влада	7,4	7,8	8,6	8,1
0400	Економічна діяльність	12,7	10,0	8,3	8,3
0500	Охорона навколишнього природного середовища	1,1	1,1	0,7	0,8
0600	Житлово-комунальне господарство	4,1	1,5	3,4	2,3
0700	Охорона здоров'я	11,9	12,2	10,9	10,4
0800	Духовний та фізичний розвиток	2,8	2,7	2,7	2,4
0900	Освіта	20,6	20,9	19,1	16,8
1000	Соціальний захист та соціальне забезпечення	25,4	28,7	26,4	25,9
Усього		100,0	100,0	100,0	100,0

Таблиця 2

Динаміка та структура бюджетного фінансування системи охорони здоров'я України за 2012–2015 рр. у розрізі бюджетів усіх рівнів

Джерело фінансування	Рік	Загальний фонд (ЗФ) (млн. грн.)	Спеціальний фонд (СФ) (млн. грн.)	Всього (млн. грн.)	Питома вага ЗФ (%)	Питома вага СФ (%)
Кошти державного бюджету	2012	9646,2	1712,3	11358,5	84,9	15,1
	2013	11141,2	1738,1	12879,3	86,5	13,5
	2014	8482,6	2098,2	10580,8	80,2	19,8
	2015	10037,4	1413,0	11450,4	87,7	12,3
Темп приросту, %	2015/2012	4,1	-17,5	0,8	3,3	-18,6
Кошти місцевих бюджетів	2012	42326,2	4769,2	47095,4	89,9	10,1
	2013	44808,9	3880,5	48689,4	92,0	8,0
	2014	42726,3	3843,0	46569,3	91,7	8,3
	2015	48938,2	10602,9	59541,1	82,2	17,8
Темп приросту, %	2015/2012	15,6	122,3	26,4	-8,6	76,2
Кошти Зведеного бюджету	2012	51972,4	6481,5	58453,9	88,9	11,1
	2013	55950,1	5618,6	61568,7	90,9	9,1
	2014	51208,9	5941,2	57150,1	89,6	10,4
	2015	58975,6	12015,9	70991,5	83,1	16,9
Темп приросту, %	2015/2012	13,5	85,4	21,4	-6,5	52,3

– заклади, що перебувають у комунальній власності і підпорядковуються органам місцевої влади і місцевого самоврядування.

Загальна чисельність усіх цих закладів у 2012 р. становила 2,4 тис., а в результаті реалізації системних заходів щодо реформування системи охорони здоров'я станом на 1 січня 2015 р. склала лише 1,8 тис. [10].

Враховуючи, що основним джерелом фінансового забезпечення закладів охорони здоров'я як і системи в цілому є бюджетне фінансування, розглянемо видатки на охорону здоров'я в структурі видатків Зведеного бюджету України за 2012–2015 рр. (табл. 1) [11].

Як видно з табл. 1, у цілому частка видатків зведеного бюджету України на фінансування охорони здоров'я зменшилася в 2015р. порівняно з 2012 р. на 1,5% і є не дуже високою (10,4%). Більш детальний аналіз бюджетного фінансування системи охорони здоров'я здійснено на підставі статистичних даних у розрізі державного та місцевих бюджетів, а також загального й спеціального фондів по кожному з них (табл. 2) [11].

За даними табл. 2 видно, що обсяг видатків Зведеного бюджету на охорону здоров'я за 2012–2015 р. зріс на 21,4%, причому темп приросту видатків місцевих бюджетів (15,6%) значно переважає над аналогічним показником державного бюджету (4,1%), що в значній мірі спричинено запровадженням у 2015 р. медичної субвенції з державного місцевого бюджетам. Кошти загального фонду є основними в обсягах бюджетного фінансування охорони здоров'я як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях. По загальному фонду спостерігаємо збільшення видатків на охорону здоров'я за 2012–2015 рр. в абсолютному вимірі в цілому, а також у розрізі бюджетів, хоча така тенденція зростання не була стабільною і мала коливний характер.

Оскільки фінансування охорони здоров'я за рахунок коштів загального фонду державного та місцевих бюджетів є недостатнім для задоволення всіх існуючих потреб громадськості в медичних послугах, законодавчим механізмом є пошук законодавчо прийнятних механізмів залучення додаткових ресурсів з інших джерел, зокрема коштів спеціального фонду. До цього фонду включаються надходження від оплати послуг, що надаються бюджетними установами згідно з

їх основною діяльністю; плати за оренду майна; надходження бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна (здача металобрухту, склобою, макулатури); благодійні внески, гранти та дарунки (грошова та натуральна форма надходжень від фізичних та юридичних осіб, громадських організацій, благодійних фондів тощо) та ін. [12].

Видатки спеціального фонду зведеного бюджету збільшилися за аналізований період на 85,4% переважно за рахунок суттєвого зростання видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я (на 122,3%). Хоча в загальному бюджетному фінансуванні видно позитивну тенденцію частки коштів спецфонду, однак тут є значні резерви. Певна законодавча неврегульованість, а саме відсутність єдиної методики розрахунку вартості медичних послуг, обмежує можливість більш широкого застосування переліку платних послуг, затвердженого Постановою Кабінету міністрів України [13], а відтак, потенційного збільшення обсягу надходжень спеціального фонду. У зв'язку з чисельними зверненнями місцевих органів виконавчої влади Міністерством охорони здоров'я України розроблено та оприлюднено проект такої методики [16], проте на сьогодні вона ще не затверджена.

У розрізі бюджетів, превалюють кошти місцевих бюджетів, питома вага яких у 2012 р. склала 80,6% , у 2013 р. – 79,1%, у 2014 р. – 81,5%, а в 2015 р. 83,9% [11].

Отже, зростаюча динаміка фактичних обсягів бюджетного фінансування системи охорони здоров'я спостерігається на всіх рівнях бюджету України. Однак рівень виконання планових показників, розрахований авторами і представлений у табл. 3 [11], не дає змоги зробити висновок про повноцінне державне фінансове забезпечення системи охорони здоров'я.

Дані табл. 3 свідчать, що затверджений план фінансування видатків на охорону здоров'я не виконувався протягом аналізованого періоду, вже не кажучи про забезпечення реальної потреби в коштах.

Із метою покращання фінансового забезпечення системи охорони здоров'я доцільно використовувати й інші джерела фінансових ресурсів, до яких слід віднести:

- кошти лікарняних кас;
- кошти фондів добровільного медичного страхування;

Таблиця 3

Виконання плану фінансування видатків на охорону здоров'я в Україні в 2012–2015 рр. у розрізі бюджетів

Рік	Державний бюджет			Місцеві бюджети			Зведений бюджет		
	План, млн. грн.	Факт, млн. грн.	Рівень виконання, %	План, млн. грн.	Факт, млн. грн.	Рівень виконання, %	План, млн. грн.	Факт, млн. грн.	Рівень виконання, %
2012	12520,6	11358,5	90,7	47492,0	47095,4	99,2	60012,6	58453,9	97,4
2013	14052,6	12879,3	91,7	50907,6	48689,4	95,6	64960,2	61568,7	94,8
2014	11251,1	10580,8	94,0	52866,1	46569,3	88,1	64117,2	57150,1	89,1
2015	12660,5	11450,4	90,4	62949,1	59541,1	94,6	75609,6	70991,5	93,9

– кошти населення.

Аналіз обсягу витрат на охорону здоров'я, що здійснюється лікарняними касами, визначити неможливо, оскільки ці установи створені на громадських засадах, а отже, не підпорядковані жодному з міністерств. Окрім того, витатки здійснюються шляхом безпосередньої видачі пацієнтам лікарських засобів, тому не можуть обліковуватися закладами охорони здоров'я.

Обсяг фінансування охорони здоров'я за рахунок добровільного медичного страхування склав: у 2012 р. – 901,0 млн. грн., у 2013 р. – 1010,4 млн. грн., у 2014 р. – 1108,6 млн. грн., у 2015 р. – 1148,4 млн. грн. [14]. Незважаючи на позитивну динаміку коштів даного джерела фінансування, частка цих витраток протягом аналізованого періоду складає лише 1,5% від загального обсягу бюджетного фінансування в 2012 р., 1,6% – у 2013 р. та 1,9% – у 2014–2015 рр.

Визначення витрат населення на охорону здоров'я в Україні ускладнено відсутністю повної інформації. На думку авторів, можливим шляхом для такого розрахунку є використання статистичної інформації щодо розміру домогосподарств та середнього розміру їх витрат на охорону здоров'я (табл. 4) [10].

На підставі проведеного розрахунку та аналізу встановлено, що на відміну від бюджетного

фінансування, для динаміки якого характерні зростаючі та спадні тенденції, для витрат населення характерний щорічний приріст. Так, витрати населення у 2013 р. зросли на 6,1%, у 2014 р. – на 6,1%, а в 2015 р. – 5,6% відносно попереднього року.

Порівнюючи розраховані значення щорічних витрат населення і витатки бюджетів у системі охорони здоров'я, можна стверджувати наступне: у 2012 р. витрати населення на 128% перевищили витатки державного бюджету та склали 44,3% від обсягу витраток Зведеного бюджету; у 2013 р. – на 113,4% та 44,6%; у 2014 р. – на 175,5% та 51,0%; у 2015 р. – на 168,9% та 43,4% відповідно (табл. 2, 4).

Виходячи з проведеного аналізу, можна узагальнити наявний оприлюднений склад і структуру джерел фінансового забезпечення в системі охорони здоров'я України (табл. 5).

Із табл. 5 можна зробити висновок: найбільша частина витрат у системі охорони здоров'я припадає на кошти місцевих бюджетів – від 53,3% до 57,9%; власні кошти населення – від 29,9% до 33,3%; кошти державного бюджету – від 11,1% до 14,3%; кошти добровільного медичного страхування складають усього від 1,1% до 1,3%.

Таблиця 4

Розрахунок річних витрат населення на охорону здоров'я в 2012–2015 рр.

Статистичні показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Середня чисельність населення (тис. осіб)	45 593,3	45 489,6	43 001,0	42 844,9
Середній розмір домогосподарств (осіб)	2,58	2,58	2,58	2,58
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунок на одне домогосподарство (грн.)	3592,1	3820,3	4048,9	4291,8
Частка витрат одного домогосподарства на охорону здоров'я в структурі сукупних витрат домогосподарств (%)	3,4	3,4	3,6	3,6
Щорічні витрати населення на охорону здоров'я (млн. грн.)	25 899,4	27 482,1	29 152,8	30 789,5
Абсолютне відхилення витрат (млн. грн.)	-	1582,7	1670,7	1636,7
Відносне відхилення витрат, %	-	6,1	6,1	5,6

Таблиця 5

Динаміка та структура джерел фінансового забезпечення системи охорони здоров'я України за 2012–2015 рр., млн. грн.

Джерела фінансування	2012		2013		2014		2015		Відхилення, 2012/2015	
	Сума	%	Сума	%	Сума	%	Сума	%	Абсолютне	Відносне
Кошти державного бюджету	11358,5	13,3	12879,3	14,3	10580,8	12,1	11450,4	11,1	91,9	8,0
Кошти місцевих бюджетів	47095,4	55,2	48689,4	54,1	46569,3	53,3	59541,1	57,9	12445,7	26,4
Кошти добровільного медичного страхування	901,0	1,1	1010,4	1,1	1108,6	1,3	1148,4	1,1	247,4	27,5
Кошти населення	25899,4	30,4	27482,1	30,5	29152,8	33,3	30789,5	29,9	4890,1	18,9
Всього	85254,3	100	90061,2	100	87411,5	100	102929,4	100	17675,1	20,7

Із метою підвищення рівня фінансового забезпечення системи охорони здоров'я пропонуємо:

1. Удосконалити існуючі джерела фінансового забезпечення охорони здоров'я, враховуючи положення Національної стратегії реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015–2020 рр. [15], що полягає у:

– визначенні на законодавчому рівні гарантованого обсягу надання медичної допомоги, тобто затвердження базового «пакету» медичної допомоги, надання якого держава гарантує всім своїм громадянам безкоштовно, а також доповненні переліку платних послуг виходячи з цього «пакету»;

– затвердженні методики розрахунку вартості платних послуг, що надаються закладами охорони здоров'я;

– вдосконаленні та популяризації системи добровільного медичного страхування;

– впровадженні обов'язкового медичного страхування.

2. Розвивати нові джерела фінансового забезпечення охорони здоров'я, що полягає у:

– наданні господарської автономії закладам охорони здоров'я, що значно розширить повноваження керівників та відкриє можливість вирішувати питання щодо часткового самофінансування установ за рахунок коштів спеціального фонду;

– впровадженні державно-приватного партнерства у сфері охорони здоров'я, яке сприятиме залученню приватних інвестицій у державний сектор охорони здоров'я.

У майбутньому для проведення моніторингу фінансової забезпеченості необхідно створити єдину систему обліку витрат на охорону здоров'я, причому не тільки бюджетного фінансування, а й обсягів надходжень з інших джерел та витрат населення.

Висновки. Важливою особливістю системи охорони здоров'я є множинність джерел фінансування. Результати здійсненого аналізу свідчать про те, що протягом останніх років, незважаючи на щорічне збільшення видатків на охорону здоров'я, їх частка у структурі бюджету зменшується шляхом перерозподілу на фінансування інших напрямів діяльності держави. Недосконалість нормативно-правової бази не дає змоги збільшувати в повному обсязі всі джерела фінансового забезпечення.

Реалізація запропонованих заходів щодо вдосконалення існуючих та пошуку нових джерел сприятиме підвищенню рівня фінансового забезпечення системи охорони здоров'я в Україні, а також проведенню його моніторингу з метою прийняття ефективних управлінських рішень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. № 2801-XII (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
2. Горин В.П. Формування фінансових ресурсів охорони здоров'я в контексті виконання критеріїв економічної безпеки / В.П. Горин // Наукові записки. Серія «Економіка». – 2015. – № 23. – С. 216–221.
3. Камінська Т.М. Децентралізація як умова ефективного фінансування лікувальних закладів / Т.М. Камінська // Вектори розвитку фінансового потенціалу суб'єктів господарювання : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 1–5 лютого 2014 р.). – Харків, 2014. – С. 235–239.
4. Лопушняк Г.С. Фінансове забезпечення державної політики у сфері охорони здоров'я / Г.С. Лопушняк // Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління. – 2011. – № 3(57). – С. 112–123.
5. Мальований М.І. Стан та проблеми державного фінансування охорони здоров'я в Україні / М.І. Мальований // Проблеми економіки. – 2013. – № 4. – С. 116–124.
6. Москаленко В.Ф. Принципи побудови оптимальної системи охорони здоров'я: український контекст : [монографія] / В.Ф. Москаленко. – К. : Книга плюс, 2008. – 320 с.
7. Смірнова Т.М. Формування державної політики з охорони здоров'я в Україні / Т.М. Смірнова, О.Р. Ситенко // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я в Україні. – 2014. – № 2(60). – С. 5–9.
8. Слабкий Г.О. Деякі уроки реформи охорони здоров'я України / Г.О. Слабкий [та ін.] // Україна. Здоров'я нації. – 2014. – № 3. – С. 7–22.
9. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
10. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.org/uk>.
11. Державна казначейська служба України / Розподіл видатків бюджету за кодами програмної класифікації видатків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua>.
12. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
13. Постанова КМУ «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти» від 17 вересня 1996 р. № 1138 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1138-96-п>.
14. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг / Інформація про стан і розвиток страхового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/informaciya-pro-stan-i-rozvitok.html>.
15. Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015–2020 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apteka.ua/article/327094>.
16. Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.moz.gov.ua/ua/portal/>.